

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗАЛЕЖНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ВІД ТОТАЛІТАРНОЇ СЕКТИ

PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF PERSONALITY DEPENDENCE ON A TOTALITARIAN SECT

У статті проаналізовано та розглянуто психологічні аспекти залежності особистості від тоталітарної секти.

Автором застосований герменевтичний підхід, завдяки якому було проаналізовано та інтерпретовано психологічні аспекти залежності особистості від тоталітарної секти в науковій, психологічній літературі. Особливо методологічно значущою для дослідження виступила праця українського дослідника М. Папучі «Проблеми психології особистісного розвитку», яка дозволила автору розглядати феномен психологічної залежності особистості від тоталітарної секти як проблему психології особистісного розвитку.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження полягає у такому:

1) у поглибленні знань про психологічні аспекти залежності особистості від тоталітарної секти;

2) вперше доведено, що залежність особистості від тоталітарної секти як проблема психології особистісного розвитку (методологічний підхід М. Папучі) полягає в тому, що особистісний розвиток людини неможливий без любові. Якщо людину не люблять безумовно такою, якою вона є, її особистісний розвиток уповільнюється, гальмується. Така людина починає перебувати на межі норми та патології психіки. Особистість як система намагається самоорганізуватися та усунути дану проблему (відсутність в оточуючому соціумі любові та безумовного прийняття особистості майбутнього сектанта оточуючими людьми). Але традиційні релігії часто не дають людині відчуття того, що її люблять безумовно, тому вона йде в тоталітарну секту, щоб отримати безумовну любов та таким чином стимулювати свій особистісний розвиток, але в результаті потрапляє в пастку та «замкнене коло», бо тоталітарна секта починає формувати у людини релігійну залежність та поступово руйнує і знищує особистість адепта деструктивного культу;

3) дослідивши фундаментальну працю М. Папучі «Проблеми психології особистісного розвитку» та спираючись на неї як на методологічне підґрунтя, вперше ми довели, що перебування в тоталітарній секті може бути етапом особистісного розвитку людини, якщо у неї розвивається психологічна резистентність до залежності від секти. Цю резистентність до психологічної залежності можна виробити пропагандою та популяризацією психологічної науки в суспільстві, адже людина, яка має психологічні уявлення про деструктивні властивості тоталітарної секти, зможе зберігати критичне мислення та ставитися до тоталітарних релігійних доктрин з частиною скептицизму або недовіри, допускаючи хоча б невелику ймовірність помилок чи неточності у вченні тоталітарної секти.

Усі теоретичні положення статті мають гіпотетичний характер та вимагають подальшої ретельної наукової перевірки психологами-експериментаторами за допомогою психологічних експериментів.

Ключові слова: тоталітарна секта, особистість, психологічна залежність, психологія особистісного розвитку, М. В. Папуча.

The article analyzes and considers the psychological aspects of an individual's dependence on a totalitarian sect.

The author used a hermeneutic approach, thanks to which the psychological aspects of the individual's dependence on the totalitarian sect were analyzed and interpreted in the scientific and psychological literature. The work of the Ukrainian researcher M. Papucha "Problems of the Psychology of Personal Development" was particularly methodologically significant for the study, which allowed the author to consider the phenomenon of psychological dependence of an individual on a totalitarian sect as a problem of the psychology of personal development. The scientific novelty and theoretical significance of the research is:

1. In deepening psychological knowledge about the psychological aspects of a person's dependence on a totalitarian sect.

2. It was proved for the first time that the dependence of the individual on the totalitarian sect as a problem of the psychology of personal development (methodological approach of M. Papucha) is that the personal development of a person is impossible without love. If a person is not loved unconditionally as he is, his personal development slows down, inhibits, and the person begins to be on the borderline between normality and mental pathology. Personality as a system tries to self-organize and eliminate this problem (lack of love in the surrounding society and unconditional acceptance of the personality of the future sectarian by the surrounding people). But traditional religions often do not give a person the feeling of being loved unconditionally, so he goes to a totalitarian sect to receive unconditional love and thus stimulate his personal development, but as a result he falls into a trap and a "closed circle" because the totalitarian sect starts to form a person's religious dependence and gradually destroys the personality of an adept of a destructive cult.

3. After studying the fundamental work of M. Papucha "Problems of the Psychology of Personal Development" and relying on it as a methodological basis, it was proved for the first time that being in a totalitarian sect can be a stage of a person's personal development, if he develops psychological resistance to dependence on the sect. This resistance to psychological dependence can be developed by propaganda and popularization of psychological science in society. After all, a person who has psychological ideas about the destructive properties of a totalitarian sect will be able to maintain a more critical mindset and treat totalitarian religious doctrines with some skepticism or mistrust, allowing at least a small possibility of errors or inaccuracies in the teachings of the totalitarian sect.

All theoretical propositions of scientific novelty are hypothetical in nature and require further thorough scientific verification by experimental psychologists with the help of psychological experiments.

Key words: totalitarian sect, personality, psychological dependence, psychology of personal development, M. V. Papucha.

УДК 159.99

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208>.

2022.43.8

Нестеренко П.О.

аспірант кафедри загальної та практичної психології

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

Постановка проблеми. Дослідження феномену психологічної залежності особистості від тоталітарної секти надзвичайно актуальне як для сучасної психологічної науки, так і для українського суспільства в цілому.

Дослідник О. Дворкін у своїй фундаментальній праці «Сектознавство. Тоталітарні секти» [5] наводить факти вбивчого, руйнівного впливу тоталітарних сект на психіку їх послідовників. Ось три з них (цитати О. Дворкіна):

1) **тоталітарна секта «Народний храм»:** «У листопаді 1978 року весь світ був вражений, дізнавшись про страшний кінець секти «Народний храм», яку очолював Джим Джонсон. На страшних кадрах, поміщених у провідних засобах масової інформації, були зафіксовані тіла чоловіків, жінок і дітей у неприродних позах, що лежать на галявині серед тропічного лісу. Мертві тіла. Усього 912 осіб. Вони повірили в свого лідера і пішли за ним у джунглі Гаяни, де приступили до будівництва ідеального міста, названого на ім'я керівника секти Джонстауном, а потім підкорилися його наказу вчинити самогубство, випивши отруту, або щонайменше не надто чинили опір, коли їм стріляли в потилицю» [5, с. 21–22].

2) **тоталітарна секта «Небесні ворота»**, послідовники якої добровільно проходили кастрацію, працювали безкоштовно на секту та за наказом лідера Маршала Еплуайта покінчили життя самогубством. «Повернувшись на свою розкішну віллу, сектанти розпочали ритуал «відльоту на інші планети». Кожен із них написав прощальну записку в Інтернеті та записав свій останній виступ на відеокамеру. На відеооплівці небесновратівці виглядають дуже спокійними і навіть жартують (щоправда, якщо ці жарти і здавалися комусь смішними, то тільки їм самим).

Йшли партіями по п'ятнадцять чоловік. Кожен з'їдав по порції солодкого крему, начиненого розчином барбітуратів (потужних снодійних засобів) і запивали його горілкою – щоб краще подіяло. Потім галактичні мандрівники лягали на свої ліжка. Коли вони засинали, їхні брати одягали на голови пластикові мішки і накривали їх шовковими хустками.

Наступного дня «полетіли» ще п'ятнадцять людей. За добу ще семеро. Останніх двох, що наклали на себе руки на четвертий день і, мабуть, уже задихалися від трупного смороду, знайшли без мішків на голові. Одягнути їх було вже нікому...» [5, с. 33–34].

3) **тоталітарна секта «Храм сонця»** Люка Жюре. Він вирішив, що його послідовники, щоб «потрапити в райські виміри», повинні здійснити ритуальне самогубство. Це підтверджує О. Дворкін: «Люк Жюре знайшов рішення: вони (послідовники його тоталітарної секти – П. Н.) теж мають померти у вогні, щоб досягти блаженного існування в інших світах.

Жюре відкрив, що «смертна подорож», скоєна за допомогою ритуалізованого самогубства, призводить людину до переродження в якомусь місці під назвою «Сіріус». Тепер залишалося тільки чекати на знак «згори».

Сигнал було дано напередодні зимового сонцестояння 1994 р. У ці дні 53 члени секти (зокрема і сам Жюре) вчинили масові вбивства та самогубства у двох швейцарських селищах у кантонах Фрібур і Вале, а також у лижному курортному поселенні в канадській провінції Квебек. Щонайменше десять загиблих були дітьми. Смерть сектантів супроводжувалася ритуалом, у ході якого сектанти приймали наркотики та впадали у непритомність. Потім їм на голови одягали пластикові мішки та вбивали пострілами з пістолета. У деяких «для вірності» стріляли по 9 разів. Після цього тіла ритуально спалювалися» [5, с. 27].

Наведені факти свідчать про те, що тоталітарна секта може легко вбивати своїх послідовників та стимулювати їх до вчинення суїциду. Тоталітарна секта викликає психологічну залежність у своїх adeptів, але чи достатньо досліджена ця залежність, її психологічна природа та психологічні механізми в психології? На нашу думку, ні. Залежність особистості від тоталітарної секти – це психологічна проблема, яка потребує вирішення. Це вирішення можливе завдяки теоретичним та емпіричним психологічним дослідженням.

Метою теоретичного дослідження є аналіз та прояснення психологічних аспектів залежності особистості від тоталітарної секти.

Результати теоретичного дослідження. Розпочнемо наше дослідження з визначення ключового терміну, а саме, що таке тоталітарна секта.

Український дослідник В. Петрик вважає недоцільним ототожнювати новітні релігійні тоталітарні організації зі словом «секта» і називає їх неоеккультами. В. Петрик говорить: «Використовувати для неоеккультів таке визначення, як «секта» <...>, дуже вузько, неконкретно і не зовсім науково. Секта (лат. *secta* – вчення, напрям, від *sequor* – наслідую) – релігійна група (громада), яка відокремилася від панівної церкви. Таке поняття, як секта, рідко використовується у сучасній науковій лексиці (вживається переважно в журналістиці або богословській літературі). На нашу думку, тут доцільніше вживати визначення «культ», оскільки він є ширшим поняттям, ніж «секта». Культ (лат. – *cultus*) – схилення перед чимось, безмірне звеличення або обожнювання чогось або когось» [10, с. 7].

Ми можемо лише частково погодитися з В. Петриком, тому що феномен тоталітарної секти – це реальність сучасності. І сучасна релігія може приймати форму тоталітарної секти.

Тоталітарна секта відрізняється від звичайної секти. За дослідником О. Дворкіним, тоталітарні секти – це особливі авторитарні організації, «лідери яких, прагнучи влади над своїми послідовниками та їх експлуатації, приховують свої наміри під релігійними, політико-релігійними, психотерапевтичними, оздоровчими, освітніми, науково-пізнавальними, культурологічними та іншими масками.

Тоталітарні секти вдаються до обману, умовчань та нав'язливої пропаганди для залучення нових членів, використовують цензуру інформації, що надходить до їх членів, вдаються і до інших неетичних засобів контролю над особистістю, до психологічного тиску, залякування та інших форм утримання членів в організації. Таким чином, тоталітарні секти порушують право людини на вільний інформаційний вибір світогляду та способу життя» [5, с. 44].

Можна погодитися з О. Дворкіним. У нашому дослідженні під тоталітарною сектою маємо на увазі релігійну організацію, яка використовує методи психологічного впливу на своїх послідовників з метою викликати у них психологічну залежність від даної секти.

У сучасній психології серед дослідників, які займаються дослідженням тоталітарних сект, на нашу думку, особливо змістовно розкривають психологічну природу феномену тоталітарної секти науковці-психологи І. Олейник та В. Соснін [7].

На думку І. Олейника та В. Сосніна, відмінність тоталітарної секти від інших релігій полягає у застосуванні специфічних методів психологічного впливу тоталітарної секти до своїх adeptів, які не застосовують нетоталітарні релігії [7].

Можна погодитися з дослідниками. За І. Олейником та В. Сосніним, ці заборонені методи впливу полягають у десяти специфічних (основних) ознаках феномену тоталітарної секти, а саме:

1. «Приховування adeptами секти умов повного та беззастережного підпорядкування віруючих дисципліні організації; відсутність у новонавернених інформаційної (усвідомленої) згоди на методи контролю свідомості, які застосовуватимуться до них. Для протизаконного формування абсолютної залежності віруючих від секти тоталітарні культури вдаються до духовно-психологічного насильства» [7, с. 8–9], – говорять І. Олейник та В. Соснін.

Отже, тоталітарні секти хочуть сформулювати у своїх послідовників «абсолютну залежність» [7, с. 9] та задля успішної реалізації цієї мети вдаються до «духовно-психологічного насильства» [7, с. 9] (І. Олейник, В. Соснін).

2. Другою специфічною ознакою тоталітарної секти, за І. Олейником і В. Сосніним, є «використання керівною ланкою секти

методів психічного впливу (так званого зомбування) та психотропних засобів, внаслідок чого у послідовників відбувається та зберігається спотворення сприйняття власних соціальних зв'язків як з близькими та родичами, так і з суспільством у цілому. Головне – це руйнація особистості віруючих, витравлення їхньої індивідуальності та виховання в них крайньої нетерпимості до поглядів середовища, яке не належить до секти» [7, с. 9].

Отже, «руйнація особистості віруючих» (І. Олейник, В. Соснін) [7, с. 9] – це психологічна ознака того, що людина перебуває в тоталітарній секті. Особистість тоталітарного сектанта руйнується під впливом деструктивного культу. Нетоталітарна релігія не повинна руйнувати особистість індивіда, а навпаки, психотерапевтично зцілювати душевні рани людини.

3. Третьою основною ознакою тоталітарної секти, за І. Олейником та В. Сосніним, є «вимога публічності сповіді віруючого або (за формального декларування принципу дотримання таємниці сповіді) системне доведення до керівництва секти інформації, отриманої на сповіді (тотальне донесення)» [7, с. 9].

Отже, особистість сектанта втрачає приватність власного життя та починає знеособлюватися.

4. «Високий ступінь конспіративності діяльності керівництва секти від учасників, які знаходяться на нижчих рівнях ієрархії (під приводом того, що вони ще не пройшли достатню кількість ступенів посвячення в обряди культу), і, тим більше, людей «зовнішнього» світу» [7, с. 9], – говорять І. Олейник та В. Соснін.

Отже, тоталітарна секта становить жорстку ієрархічну систему, яка не передбачає рівності всіх членів секти між собою. «Рівність» adeptів може бути лише декларативною маскою для потенційних сектантів, але насправді ні про яку рівність у тоталітарній секті не може бути й мови на практиці, бо керівництво тоталітарної секти сприймає своїх послідовників як безправних рабів.

5. П'ятою ознакою тоталітарної секти, за І. Олейником та В. Сосніним, є «прагнення лідерів секти до незаконного збагачення через злісне ухилення від сплати податків державі та фактичний обов'язок пожертвувань (у той час як традиційні релігії передбачають добровільність та посиленість пожертвувань). Для досягнення своїх цілей представники секти часто страляють подружжя, викликаючи їх на розлучення з поділом майна, керують конфліктом батьків та дітей на свою користь, прагнуть взяти опіку над неповнолітньою дитиною новонаверненого» [7, с. 9–10].

У цьому пункті ми не можемо погодитися з авторами щодо відсутності «фактичного обов'язку пожертвувань» [7, с. 9] у традиційних релігіях. Протестантизм є традиційним у бага-

тьох країнах світу. Наприклад, лютеранство у Німеччині. І відомо, що у баптистів чи п'ятидесятників пожертвування раз на місяць не передбачає добровільності, а повинне складати саме десятину від заробітної плати віруючого. Отже, ми вважаємо, що п'ятий пункт не є специфічною ознакою тоталітарної секти, бо він може бути притаманним і традиційним релігіям.

6. Шостою специфічною ознакою тоталітарної секти, за І. Олейником і В. Сосніним, є «претензії лідерів культу на володіння остаточною і незаперечною істиною. Усі, хто не приймає лідера секти як носія істини в останній інстанції, оголошуються демонами, слугами сатани та заблуканими людьми, не гідними порятунку (причому з відповідними прокльонами та обіцянками швидкої болісної смерті від невиліковних хвороб)» [7, с. 10].

7. Сьомою психологічною ознакою феномена тоталітарної секти, за І. Олейником та В. Сосніним, є «нав'ювання лідерами секти крайніх форм негативного ставлення віруючих до зовнішнього соціуму. Деструктивні культу виховують у своїх адептах абсолютну нетерпимість до людей із зовнішнього середовища, стверджують, що цілі секти вищі за мирський закон, оскільки життя важливі для порятунку і щастя всього людства. У відносинах сектантів із зовнішнім світом брехня, «крадіжка для Бога» та фізичне насильство вважаються засобами, цілком прийнятними та виправдовуваними великою метою» [7, с. 10].

Ми можемо погодитися з авторами. Послідовники тоталітарної секти, втрачаючи критичне мислення та все глибше стаючи залежними від деструктивного культу, можуть легко вчиняти протиправні вчинки та порушувати закони держави, в якій вони живуть, якщо ці закони протирічать вченню та вказівкам лідера тоталітарної секти. Це також підтверджує восьмий пункт основних ознак деструктивної секти.

8. Отже, восьма специфічна ознака тоталітарної секти, за І. Олейником та В. Сосніним, полягає в доведенні «віруючих до готовності до протиправних дій, зокрема екстремістського характеру. Терористів, зокрема самогубців, готують саме у сектах тоталітарного спрямування» [7, с. 10].

9. Дев'ятою основною ознакою тоталітарних сект, за І. Олейником та В. Сосніним, є «перетин методами фізичного насилля спроб виходу віруючих із секти. Для контролю за поведінкою адептів і відображення загроз, що виникають із зовнішнього світу, деструктивні культу створюють свої неформальні служби безпеки, найчастіше комплектуючи їхні кадри з числа колишніх співробітників правоохоронних органів» [7, с. 10].

10. Десятою, заключною специфічною ознакою тоталітарних сект, за І. Олейни-

ком та В. Сосніним, є «патологічне прагнення керівництва секти до незаконної влади та незалежності від механізмів громадського контролю. Тоталітарні секти прагнуть прихованого проникнення в органи державної влади на максимальному високому рівні і здійснюють дії, які підпадають під поняття антидержавної змови» [7, с. 11].

Отже, мотив влади над іншими людьми, про який ще писав А. Адлер [1], є одним з головних мотивів створення та діяльності тоталітарних сект.

На думку дослідника Є. Волкова, тоталітарна секта, або деструктивний культ, – це група, яка обіцяє «своїм прихильникам найбажаніші та найцінніші для них блага – духовні, соціальні, матеріальні – в обмін на повне підпорядкування та поклоніння лідеру, ідеології та дисципліні такої групи. Найсуттєвіше, що така умова цього обміну ніяк не пред'являється людині, яку вербують, а, навпаки, ретельно від неї приховується. Фактично здійснюється нічим і ніким не контрольоване хибне рекламне заманювання, при якому безсоромно використовуються найзначніші й укорінені цінності як наживки для залучення людей у процес подальшої цілеспрямованої обробки свідомості» [2, с. 366–367].

Можна погодитися з автором. Отже, для заманювання людини в тоталітарну секту деструктивний культ обіцяє їй земні чи духовні блага, за які буде своя психологічна ціна. На думку Є. Волкова, такою ціною є «контроль свідомості» [2, с. 368] та максимально можлива залежність людини від тоталітарної секти.

Є. Волков вважає, що контроль свідомості («або «незаконний вплив», як його іноді називають зарубіжні фахівці) – це маніпуляція з використанням насильницького навернення (впровадження переконання) чи техніки модифікації поведінки без поінформованої (усвідомленої) згоди тієї людини, до якої цю техніку застосовують» [2, с. 368].

Одне з ключових завдань тоталітарної секти – максимально знизити критичне мислення своїх послідовників. За Є. Волковим, в тоталітарній секті здійснюється інформаційний контроль над віруючими [3, с. 393]. «Інформаційний контроль – відсікання або наклеп на зовнішні джерела інформації, такі як телебачення, радіо, газети, зв'язок з людьми за межами групи; «бомбардування» вербованих культовою літературою, записами та лекціями з ідеологічної обробки; класифікація певної інформації про культ як «секретної» (наприклад, хто є лідером; які жертви, зміни в стилі життя та фінансові зобов'язання вимагаються від культистів; на що йдуть гроші); спотворення («ми збираємо гроші для дітей, позбавлених сприятливих умов») та відкрита брехня («ніхто з наших послідовників не дає

грошей лідерові», «ми не віримо, що наш гуру – бог»). Результати такі: інформаційний контроль заважає інформаційному прийняттю рішень і таким чином запобігає критичній оцінці культу» [3, с. 393], – говорить Є. Волков.

Можна погодитися з автором. Тоталітарна секта впливає та змінює глибинні, ціннісні компоненти світогляду особистості, яка стала членом деструктивного культу.

За дослідником Є. Волковим, є такі негативні аспекти психологічної залежності особистості від тоталітарної секти (наведемо деякі з них), які не дозволяють особистості звільнитися від релігійної адикції:

«1. Крайнє порушення особистісної ідентичності (радикальні зміни особистості).

2. Дисоціюючі («плаваючі») стани, що повертають за механізмом тригера до спогадів про культове життя.

3. Приступи паніки та тривожності.

4. Депресія.

5. Розлади, пов'язані з посттравматичним стресом (ПТСР).

6. Уповільнений психологічний розвиток, втрата психологічної сили.

...

12. Розвиток залежності та повернення до поведінки, подібної до дитячої (регрес та інфантильність).

...

14. Нездатність утворити близькі й дружні стосунки поза культом чи насолоджуватися гнучкими, невимушеними зв'язками.

...

15. Втрата автономії, ослаблення здатності самостійно приймати рішення та виносити критичні судження.

...

18. Психічні розлади» [4, с. 409–410].

Можна погодитися з автором. Отже, якщо особистість релігійного адикта захоче вийти з тоталітарної секти та звільнитися від психологічної залежності, то в неї почне з'являтися низка серйозних психологічних проблем – від депресії до повної соціальної дезадаптації (Є. Волков) [4, с. 409].

На окрему увагу заслуговує постать лідера тоталітарної секти. Наведемо деякі з особистісних якостей керівників деструктивних культур (дослідник М. Орел):

1) «авторитарна поведінка;

2) нетерпимість до чужої думки;

3) природжена сугестивність (гарний оповідач, імітатор, актор, відмінна пам'ять, відчуття досвідченої людини;

4) холеричний характер та істероїдність;

5) нерідко у життєвому досвіді мали місце реальні чи вигадані переживання паранормального характеру (надчуттєвий досвід);

6) пережили екстремальний досвід (аварії, хвороби, небезпеки) чудового порятунку;

7)...

8) розвинений інтелект;

9) велике відчуття небезпеки («вовчий нюх»), обхитрувати їх неофіту практично неможливо;

10) прекрасно розуміються на людських вадах, вловлюють почуття провини, небезпеки для себе;

11)...

12) егоцентризм;

13)...

14) схильні до активного накопичення інформації (місія змушує спостерігати за найкращими знахідками інших людей), швидко переймають досвід інших» [8, с. 422–423].

Можна погодитися з автором. Ми переконані, що проблему залежності особистості від тоталітарної секти неможливо вирішити, якщо науковці не будуть приділяти достатньої уваги вивченню типових психологічних ознак особистості лідера тоталітарної секти, адже одним із аспектів залежності особистості від тоталітарної секти є культивування та обожнення релігійним адиктом лідера деструктивного культу.

За Є. Волковим, «людина, яка потрапила в пастку подібної групи (тоталітарної секти – П. Н.), за короткий час зазнає такої дії, яка в багатьох випадках перетворює її на безвільний інструмент задоволення параноїдально-маніакальних амбіцій лідера та його найближчого «придворного» оточення. Цілковитим пригнічується колишня особистісна ідентичність, руйнуються всі колишні зв'язки, адепту групи навіюється негативістське ставлення до всього позагрупового соціуму» [2, с. 367].

Отже, лідер тоталітарної секти, за Є. Волковим, – це «амбітна людина» [2, с. 367], яка проголошує себе і хоче бути богом, пророком, носієм істини в останній інстанції». Що є поганого в подібних амбіціях? Погане лише одне: щоб їх задовільнити, лідер тоталітарної секти шукає собі релігійних «рабів» та свідомо руйнує їх особистості, викликаючи психологічну залежність в адептів як від деструктивного культу, так і від особистості самого лідера тоталітарної секти в цілому.

За дослідниками Ц. Короленко та Н. Дмитрієвою, «гуру розглядається членами секти як божественна постать надбатька або понадматері, що має незаперечний авторитет. Гуру задовольняє різні прагнення членів секти і сприймається ними як надбатько, що має надможливості порятунку, направлення правильним шляхом тощо. Члени секти сприймають свою спільноту як ідеальне суспільство братів і сестер, натхненних однією ідеєю і які прагнуть однієї мети. Таким чином, секта для багатьох стає видом досконалої сім'ї» [6, с. 377].

Можна погодитися з авторами. Отже, ще одним аспектом психологічної залежності особистості від тоталітарної секти є заміна

біологічних родинних зв'язків адепта тоталітарною сектою як сім'єю та справжньою родиною. Це позасвідомий, глибинний механізм, який призводить до психологічного несприйняття навіть біологічно рідних людей (братів та сестер по матері або батьку, які не є адептами секти) як членів сім'ї. Що таке психологічно сім'я? Це найрідніші та найдорожчі люди. І тоталітарна секта хіжацьки та цинічно використовує цей психологічний механізм потягу до родини, щоб сформувати максимально сильну залежність особистості від деструктивного культу.

За українським дослідником М. Папучею, «особистість являє собою утворення, яке просто не існує поза розвитком» [9, с. 92]. Але щоб особистісно розвиватися, людині потрібна безумовна любов від її соціального оточення. Виникає питання про те, що робити, коли з дитинства такої любові немає, батьки не люблять один одного, не люблять безумовно свою дитину, а вчителі несуть не наукові знання, а лише ненависть та дидактогенії дітям на уроках в школі. Відповідь проста: щоб розвиватися особистісно далі, особистість може почати шукати таку любов у тоталітарній секті. Це підтверджує професор О. Дворкін у прикладі про технологію «бомбардування любов'ю» тоталітарною сектою Муна [5, с. 78].

За дослідником О. Дворкіним, тоталітарні секти вдаються до психологічного прийому «бомбардування любов'ю» потенційних сектантів. На прикладі секти мунітів та їхніх «семінарів», на яких за допомогою психологічного прийому «бомбардування любов'ю» людей зтягають стати членом деструктивного культу, О. Дворкін говорить, що «бомбардування любов'ю» – це грубі лестощі та спроба зіграти на марнославстві, яке є у кожної людини. Новачку постійно лестять, роблять компліменти, охоче сміються кожному його жарту, весь час кажуть, який він розумний і чудовий, як добре він зробив, що сюди прийшов. Це подобається майже всім, особливо не впевненій у собі молодій людині або закомплексованій дівчині.

У мунітів спочатку панує атмосфера якогось капусника: прийшов наш новий брат, який, виявляється, вміє грати на гітарі. Дайте йому гітару! Людина невміло, незграбно грає на гітарі, а їй дарують такі компліменти, нагороджують такими оплесками, яких Паваротті в Ла Скала не зривав. Ті, які його «сендвічують», проходять спеціальну підготовку і вміють швидко визначити, до якого психологічного типу належить будь-який новоприбулий – «чуттєвий», «емоційний», «науковий», «містичний» тощо. До нього прикріплюють тих, хто може впливати на нього відповідним чином, і це зазвичай дає ефект [5, с. 78].

Отже, феномен залежності особистості від тоталітарної секти – це біопсихосоціальна проблема психології особистісного розвитку (методологічний підхід професора М. Папучі). І вирішувати цю проблему повинна психологічна наука шляхом популяризації психології в українському суспільстві.

Розмірковуючи про діяльність сучасного практичного психолога, М. Папуча зазначає: «Системний погляд на професійну діяльність практичного психолога дуже легко дозволяє зрозуміти, що сутнісним її компонентом є психологічний вплив на особистість. Свідомий, цілеспрямований, із знанням справи, підкріплений володінням різними техніками, цей вплив є тим благом, завдяки котрому інша людина зможе здолати труднощі, заспокоїтися, стати самодостатньою і щасливою. Але той самий вплив (і такий же кваліфікований) може бути злом, яке травмує, перетворює людину на об'єкт маніпулювання, позбавлення власних інтенцій і, кінець кінцем, призводить до невротизації, а то й психотизму. Те, що це таки буває, і дуже часто гарно видно з практики сучасного життя. Іміджмейкери, рекламні психологи, проповідники, «цілителі»... Чи не здається вам, що всі ці фахівці застосовують свої знання і техніку психологічного впливу з єдиною метою – притупити критичність мислення і власні ціннісні орієнтації інших людей, обдурити їх і, зрештою, змусити робити те, що їм треба (наголосимо – їм, а не самим людям). І це лише надводна частина айсбергу. Практична психологія, на нашу думку, належить до тих галузей людської діяльності, в котрих категорично найсуттєвішим є особистісний фактор фахівця. Хто впливає? Відповідь на це питання є визначальною» [9, с. 313].

Можна погодитися з автором. Отже, залежність особистості від тоталітарної секти формується за допомогою систематичних психологічних впливів деструктивного культу на особистість сектанта. Ці впливи пов'язані із задоволенням ключових екзистенційних потреб людини, а саме в термінології А. Маслоу «потреби в приналежності та любові» [11, с. 488].

Висновки. Залежність особистості від тоталітарної секти як проблема психології особистісного розвитку (методологічний підхід М. Папучі) полягає в тому, що особистісний розвиток людини неможливий без любові. Якщо людину не люблять безумовно такою, якою вона є, її особистісний розвиток уповільнюється, гальмується. Така людина починає перебувати на межі норми та патології психіки. Особистість як система намагається самоорганізуватися та усунути дану проблему (відсутність в оточуючому соціумі любові та безумов-

ного прийняття особистості майбутнього сектанта оточуючими людьми). Але традиційні релігії часто не дають людині відчуття того, що її люблять безумовно, тому вона йде в тоталітарну секту, щоб отримати безумовну любов та таким чином стимулювати свій особистісний розвиток, але в результаті вона потрапляє в пастку та замкнене коло, бо тоталітарна секта починає формувати у людини релігійну залежність та поступово руйнує і знищує особистість адепта деструктивного культу.

Отже, практична психологія для боротьби з залежностями особистостей від тоталітарних сект та профілактики в цілому цього деструктивного явища повинна проводити психологічні тренінги «бомбардування» (мунітський термін, який вживає дослідник О. Дворкін) безумовною любов'ю та уроки в школах з пропаганди безумовної любові в суспільстві серед дітей та вчителів, які виховують підростаючі покоління. Люди повинні розуміти, що коли у них немає безумовної любові для особистісного розвитку в їх мікросоціумі, то вони повинні йти за безумовною любов'ю на прийом до практичного психолога.

Гіпотетично ми вважаємо, що перебування в тоталітарній секті може бути етапом особистісного розвитку людини, якщо у неї розвиватиметься психологічна резистентність до залежності від секти. Цю резистентність до психологічної залежності можна виробити пропагандою та популяризацією психологічної науки в суспільстві, адже людина, яка має психологічні уявлення про деструктивні властивості тоталітарної секти, зможе зберігати більш критичне мислення та ставитися до тоталітарних релігійних доктрин з частиною скептицизму або недовіри, допускаючи хоча б невелику ймовірність помилок чи неточностей у вченні тоталітарної секти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Адлер А. Очерки по индивидуальной психологии / пер. с нем. А. М. Боковикова. Москва : Когито-Центр, 2002. 220 с.
2. Волков Е. Преступный вызов практической психологии: феномен деструктивных культов и контроля сознания. *Контроль сознания и методы подавления личности: хрестоматия* / сост. К. В. Сельченко. Мн. : Харвест, 2004. С. 366–375.
3. Волков Е. Методы вербовки и контроля сознания в деструктивных культах. *Контроль сознания и методы подавления личности: хрестоматия* / сост. К. В. Сельченко. Мн. : Харвест, 2004. С. 387–399.
4. Волков Е. Основные модели контроля сознания (реформирования мышления). *Контроль сознания и методы подавления личности: хрестоматия* / сост. К. В. Сельченко. Мн. : Харвест, 2004. С. 399–412.
5. Дворкин А. Сектоведение. Тоталитарные секты. Опыт систематического исследования / издание 3-е, переработанное и дополненное. Нижний Новгород : Издательство во имя Св. Князя Александра Невского, 2002. 816 с.
6. Короленко Ц., Дмитриева Н. Психодинамика сект. *Контроль сознания и методы подавления личности: хрестоматия* / сост. К. В. Сельченко. Мн. : Харвест, 2004. С. 376–386.
7. Олейник И. В., Соснин В. А. Тоталитарная секта: как противостоять ее влиянию. Москва : Генезис, 2005. 79 с.
8. Орел Н. Психологические механизмы влияния тоталитарных групп на личность: профилактика и преодоление зависимости. *Контроль сознания и методы подавления личности: хрестоматия* / сост. К. В. Сельченко. Мн. : Харвест, 2004. С. 413–443.
9. Папуча М. В. Проблемы психологии особистісного розвитку. Ніжин : ПП «Лисенко М. М.», 2008. 384 с.
10. Петрик В. М. Загальна характеристика новітніх і нетрадиційних культів. *Нетрадиційні релігійні та містичні культи України : навчальний посібник* / В. М. Петрик, С. В. Сьомін та ін.; за заг. ред. В. В. Остроухова. Київ, 2003. С. 7–51.
11. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности / 3-е изд. изд., Санкт-Петербург : Питер, 2005. 607 с.